

Id al-adha – türkmenleriň Gurban baýramy

Category: Edebi makalalar, Kitapcy
написано kitapcy | 23 января, 2025

Id al-adha – türkmenleriň Gurban baýramy ID AL-ADHA –
TÜRKMENLERİŇ GURBAN BAÝRAMY

• Id al-adha – Gurban baýramy

Arapça "Id al-adha" türkmençe "Gurban baýram" musulmanlaryň,

şol sanda hem türkmenleriň iň uly dini we milli baýramydyr. Ol her ýyl hijri-kamary senesiniň Gurban (Zülhiçje) aýynyň 10-12-si aralygynda 3-4 günüň dowamynda geçirilýär we bu baýramçylyk Mekgä zyýarat etmegiň tamamlanan gününe dogry gelýär. Ol oraza dini baýramçylygyndan 70 gün soň başlanýar. Türkmenistanyň käbir welaýatlarynda (Daşoguz, Mary) bu baýramçylyk is-haýt - gurbanlyk görnüşinde bellenýär we 5-6 güne çekýär. Gurban baýramçylygymyzda öten-geçenlerimize aýat-töwür okalýar, ýaşlarymız "günäsini" ýuwmak ynanjy bilen hiňñildik uçýarlar, birek-birege barylýar, goňşokara gatnaşygy gowulaşýar.

• **Täzeden dikeldilen baýram**

Gurban baýramçylygy, beýleki däp-dessurlarymız, baýramçylyklarymız (Nowruz baýramçylygy, Hatyra günü we beýlekiler) ýaly täzeden dikeldilen belli senelerimiziň biridir. Bu baýramçylyk ilkinji gezek Türkmenistanyň Prezidenti S.A.Nyýazow tarapyndan resmileşdirildi we Gurbam baýramynyň bir günü iş günü däl diýlip ykrar edildi, ol hakda ýörite Perman çykaryldy. 1993-nji ýylyň 17-nji maýynda ýaşulalaryň maslahatynda S.A.Nyýazow 1994-nji ýyldan başlap gurbanlygyň ähli üç günü hem dynç alyş günü bolar diýip aýtdy.

• **Gurban baýramynyň gelip çykyşy**

Gurban baýramynyň gelip çykyşy has alyslara syrygýar we ol Yslam dini döremezinden müňlerçe ýyl ozal döräpdir. Alymlaryň bir topary ony köphudaýlylyk bilen baglanychdyrsa, dini hadymlar Ybraýym (a.s) we onuň ýeke perzendi Ysmaýyl pygamber (a.s) bilen baglanychdyrýarlar. Dogrudanam, mal gurban etmeklik gadymy adamlaryň tebigatyň ýykgyňçylykly, betbagtçylykly hadysalarynyň (ýer titremesi, wulkan atylmalary, apy-tupanlar, suw joşgunlary we ş.m.) öñünde döz gelmän we olaryň ýuze çykmagynyň sebäbine düşünmän, olardan gorkup, mal gurban etmek, sadaka bermek bilen Hudaýyň rehimdarlygyny diläp, olardan halas bolmak bilen baglanychklydyr. Bilişimiz ýaly, her bir hadysanyň, mal-garanyň öz hudaýy bolupdyr we olaryň ýoluna sadaka edilipdir.

Mundan 5.000 ýyl ozal Müsür piramidalarynyň ýanynda gurban edilýän ýörite meýdançalar bolup, şol ýerde haýwanlary öldürip, hudaýlardan dalla isläpdirler. Görüşümüz ýaly, gurban etmeklik adam taýpalarynda entek Yslam dini döremänkä ýüze çykypdyr. Yslam dini döränden soñ bolsa, ol başky mazmunyny ýitirip, hökmany edilmeli häsiýete geçipdir.

Ikinji bir rowayata görä, Gurban baýramçylygynyň gelip çykyşy Ybraýym pygamber (a.s) we onuň oglы Ysmaýyl pygamber (a.s) bilen baglanyşyklydyr. Ybraýym pygamber (a.s) we onuň aýaly Hajarbibiniň (käbir edebi çeşmelerde Agara) ýeke perzendi Ysmaýyljan 14 ýasa ýetende, Allatagaladan oňa (Ybraýym pygambere) bir owaz gelýär. Onda şeýle diýilýär: "Eý, Ybraýym, seniň wadaňda wepaň nedir. Huda seniň ogluň ýoluna gurban kylynmagyny isleýär". Ondan soñ ol ogluny molladan alyp gaýdýar we märekäniň öñünde ýeke perzendiniň el-aýagyny berk güylüp, pyçagyny çekýär welin, kesmän duruberýär. Hudaý we asmandaky perişdeler Ybraýym pygamberiň (a.s) sözünde tapylandygyna göz ýetirýärler hem-de aýaklary güylüngi goçgary iberýärler, ony gurban etmegi buýurýarlar. Bu bolşa şatlanan halk Hudaý ýoluna üç gün sadaka berýär. Şeýlelikde, Ysmaýyljan azat bolýar.

Aýdyşlaryna görä, şol günem Zülhiçje (Gurban) aýynyňam 10-y günü eken. Ine, şondan bärem Hudanyň emri bilen her ýylde, Gurban aýynyň 10-y günü Hudanyň adyna bagışlap, janly gurban etmek musulman halkarda däp bolup galyberýär.

Yslam dini döränden soñ gurbanlyk etmek ýerli häsiýetini ýitirýär we köp taraplaýyn işlenilýär. Gurbanlyk diñe bir Mekgede geçirilmän, araplaryň tabyn eden döwletlerinde, ýagny musulmanlaryň ýasaýan ýerlerinde geçirilmeli edilýär.

• **Türkmenistanda Gurban baýramy**

Türkmenistanda Gurban baýramy has ir wagtlardan bări geçirilip gelinýär. Muňa "Görogly" eposyndan bir mysal:

*"On iki aýdan geler gurban,
Sallanyşar gyz-u-juwan,
Ýol üstünde goşa nerwan,*

Ýol beriň gyzlar geleydi".

Ýokardaky setirler bu däp-dessuryň türkmenleriň milli baýramçylygydygyna güwä geçýär.

Türkmenistanda Sowet häkimiýetiniň berkarar edilmegi bilen türkmenleriň durmuşyna asyrma-asyr ornaşan däp-dessurlara garşı göreşilişi ýaly, Gurban baýramçylygyna hem badak salnyp başlandy. Oňa täze jemgyýetçilik gurluşyna ters gelýän akym hökmünde seredilip başlandy. Yslam dini bilen baglanyşykly baýramçylyklara garşı göremeklik 1950-nji ýyllardan soñ has möwjedi. Bütin agitasiýa, propoganda işleri, intelligensiýa, mugallymlar, partiýa işgärleri şoňa gönükdirildi. Gurbanlyk etmeklik oba ýerlerinde hem gizlin geçirilýär. Yaşuly adamlaryň aýtmaklaryna görä, taýýar naharlaryň ýolbaşçy adamlar tarapyndan agdarylýan wagtlary seýrek bolmaýardı, adamlar jogapkärçilige çekilýärdi. Hüt 1970-1980-nji ýyllarda hem pagtaçylyk ýerlerde gurbanlyk ogryn-dogryn edilýärdi. Diňe soňky ýyllarda ýaşlar hökümet ýolbaşçylarynyň portretlerini asmak bilen, hiňillik ýykylmagyndan halas boldular. Görüp otursak, bu ýagdaý Sowet häkimiýetiniň ilkinji ýyllarynda hem beýle däl eken. Käbir taryhy maglumatlara ýüzleneliň:

"1919-njy ýylyň 1-nji iýunynda Merw uýezdiniň rewolýusion komitetiniň zähmet we sosial üpjünçiliği baradaky bölüminin buýrugyna bölgemiň naçalniginiň wezipesini wagtlayýynça ýerine ýetiriji Kuprýanow gol çekipdir. 28-nji, 29-njy, 30-njy iýunda Gurban baýramy boljakdygy sebäpli, musulman gullukçylaryny baýram geçýänçä işden boşatmaklyk teklip edilipdir. Buýruk diňe front bilen baglanyşykly işdäki muslimanlara degişli däldi" (N.Baýramsähedow. "Yslam barada hakykat", Aşgabat, 1988, 323-nji sah.).

- Gurban baýramçylygy bilen baglanyşykly bolan ýörelgeler, edim-gylymlar**

Şu ýerde Gurban baýramçylygy bilen baglanyşykly bolan ýörelgeler, edim-gylymlar hakynda aýdysa hem artykmaçlyk etmese gerek. Olara bady-hiňillik, nähili janlyny gurban

etmeklik, hepdäniň haýsy günü we beýlekiler gorýär. Dini takwa adamlaryň tassyklamagyna görä, hiňňillik, şeýtanyň oýlap tapan zady. Hawa, kapyrlar jem bolup, Ybraýym pygamberi (a.s) gynap, oda ýakyp öldürjek bolýarlar. Ýone uly oduň ýanyna nähili barmaly. Şu ýerde hem şeýtan maslahat berýär: "Siz iki sany beýik ağaç dikiň, ony ýüp bilen baglaň-da, Ybraýym pygamberi şoňa mündürip üwräň, mazaly bat alandan soň bolsa ýüpleri kesiň diýip buýurýar. Ol oda düşer diýýär. Kapyrlar şeýle hem edýärler. Rowaýata görä, biziň pygamberimiz oda taşlanan wagty ataş (ot) gyzyl lälezarlyga öwrülenmiş. Ybraýym pygamber (a.s) bolsa maňlayý derini syryp oturanmyş. Hawa, rowaýat rowaýat bolýar. Ýone halk içinde welin, hiňňilliklerde uçsaň bela-beterler ýok bolýar, geljegin lälezarlyga öwrülýär diýen ynanç döräpdir. Ol şatlygyň, toý-baýramçylygyň nyşany.

Hudanyň adyna janlyny gurban etmeklik Gurban aýynyň 10-na, 11-ne we 12-sine geçirilýär. Ol hakyky gurbanlyk hasap edilýär. Eger-de ol anna gününe gabat gelse, ol "Hajyly ekber" bolýar, ýagny has gowy sogap hasap edilýär.

Gurban baýramçylygy günlerinde ozalam, häzirem öý başyna bir dowaryň ýa-da başga mallaryň soýulýandygy hemmelere mälimdir. Häzirki galagoply, gytçylyk-gahatçylykly kyn döwürde olary tygşytly we zaýasız peýdalanmak her bir maşgalanyň borjudyr. Ol şeýle hem edilip gelinýär bu barada biziň Muhammet pygamberimiziň (s.a.w) ýurdunda ýasaýan araplaryň ýörelgelerinden ugur almagymyz gerek. Saud Arabystanda birnäçe goňşy-golam, dogan-garyndaş bir dowar alyp, şol janlynyň etinem ortalyk bir ýerde hudaý ýoluna berýärler.

Gurbanlyk ediljek mal arassa, şikessiz bolmalydyr we hor bolmaly däldir. Köplenç erkek janylar soýulýar. Düye-sygyr ýaly uly mallar ýedi paý hasap edilýär:

*Goýun-geçi, her biri, birige ýarar,
Düye-sygyr ýedi kişiye karar.
Gözi kör, arryk, agsak, nä rowa,
Gelmese mazbuh ýerige ol süre.
Satsa ýarmakga Gurban derisin,*

Derwişge bergeýler onuň barysyn.

Görüşümüz ýaly, Gurban baýramyny geçirmeğin gadymyýetden gelýän öz kada-kanunlary bar eken.

• **Gurban baýramçylygy häzirki döwürde nähili geçirilýär?**

Türkmenistanyň Prezidenti S.A.Nyýazowyň 1992-nji ýıldaky Permanyndan soň her bir edara, kollektiw we maşgalalar köpcülikleýin gurbanlyk edýär, öten-geçenleriň ruhuna bagışlanyp, aýat-towür okalýar. Baýram günleri ýaşlarymyz hiňňillik uçmaga we ony bezemäge aýratyn üns berýärler. Olar dürli öwüşgin berýän lampoçkalar bilen bezelýär, magnitofon aýtdyrylýär, başy çagyrylýär. Baýramçylykda uludan-kiçä hemmeler arassa we baýramçylyk lybasyny geýýärler.

Bize diňe "Gurban baýramyñyz gutly bolsun, gurban-kokunyñyz kabul bolsun, adamlar!" diýäýmek galýar.

G.Gurbandurdyýew,

Magtymguly adyndaky Türkmen döwlet uniwersitetiniň dosenti.
Edebi makalalar